

Helena Czakowska

Sytuacja finansowa gospodarstw mleczarskich

Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy 3,
305-315

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

II. STRESZCZENIA ROZPRAW DOKTORSKICH

HELENA CZAKOWSKA

SYTUACJA FINANSOWA GOSPODARSTW MLECZARSKICH

Promotor: prof. zw. dr hab. Aldon Zalewski

Recenzenci: prof. zw. dr hab. inż. Stanisław Urban, dr h.c.

prof. zw. dr hab. Waldemar Michna

Obrona odbyła się 24 czerwca 2010 r. w Akademii Finansów w Warszawie

1. UZASADNIENIE WYBORU TEMATU

O wyborze przedmiotu badań zdecydowały przede wszystkim zainteresowania autorki skoncentrowane wokół gospodarstw zajmujących się produkcją mleczną. Już pobieżny ogląd tychże gospodarstw zarówno w skali UE-15, Polski oraz wybranego do analizy makroregionu (Wielkopolska i Śląsk) jak i województwa (kujawsko-pomorskiego) nie pozostawia wątpliwości, że mamy do czynienia z wyraźnym ich zróżnicowaniem produkcyjnym oraz dochodowym mimo ujednoczonych zasad Wspólnej Polityki Rolnej. Stanowi to punkt odniesienia w podjętych w rozprawie badań.

2. CELE, HIPOTEZA, PROBLEMY BADAWCZE

Podstawowym celem pracy jest identyfikacja uwarunkowań związanych z wykorzystywanymi w gospodarstwach mleczarskich czynników wytwórczych (ziemi, pracy i kapitału), a jednocześnie określenie ich wpływu na strukturę produkcyjną oraz dochody, dokonywane porównawczo w skali województwa kujawsko-pomorskiego, makroregionu Wielkopolska i Śląsk oraz kraju a także częściowo na tle UE-15.

Główna hipoteza, została postawiona i poddana weryfikacji z której wynika że: *Czynnik przestrzeni, organizacja produkcji oraz posiadane zasoby produkcyjne, odgrywają istotną rolę w kształtowaniu sytuacji ekonomiczno-produkcyjnej*

gospodarstw rolnych o specjalizacji mlecznej. Zjawisko to jest wyraźnie widoczne zarówno na poziomie regionalnym, krajowym, jak i międzynarodowym UE-15, zaś relatywnie zaawansowane wsparcie dla sektora mleczarskiego w ramach WPR i narodowych polityk rolnych krajów UE, nie było w stanie zniwelować występujących różnic.

Sformułowanie celu głównego wymagało realizacji celów cząstkowych, które wskazywały na:

- uwarunkowania podaży i dochodów w gospodarstwach mleczarskich w Polsce i w UE-15;
- określenie podaży mleka w województwie kujawsko-pomorskim na tle sytuacji ogólnokrajowej w warunkach integracji z Unią Europejską;
- identyfikację czynników wytwórczych i kosztów gospodarstw mleczarskich w analizie województwa, makroregionu i kraju;
- określenie wyników produkcyjnych gospodarstw mleczarskich w wybranych przekrojach przestrzennych;
- wpływ wielkości stada i wydajności jednostkowej krów na koszty produkcji mleka;
- związek między kosztami a wynikami ekonomicznymi gospodarstw mleczarskich.

Z kolei główne problemy badawcze zawarte w pracy sformułowano w poniższych pytaniach;

– Od czego zależy podaż i dochody gospodarstw mleczarskich w Polsce i w UE-15? –

- *Jak kształtuje się sytuacja podażowa na rynku mleka w województwie kujawsko-pomorskim wobec tendencji ogólnokrajowych?*
- *Jak kształtuje się struktura czynników wytwórczych i kosztów gospodarstw utrzymujących bydło mleczne w wybranych przekrojach przestrzennych?*
- *Co determinuje wyniki produkcyjne gospodarstw utrzymujących bydło mleczne w badanych gospodarstwach*
- *Czy wielkości stada i wydajność jednostkowa krów ma wpływ na koszty produkcji mleka?*
- *Czy istnieje związek między kosztami a produkcją i dochodami gospodarstw mleczarskich*
- *Co decyduje o kształtowaniu się sytuacji produkcyjnej i dochodowej w badanych gospodarstwach mleczarskich w Polsce?*
- *Jaki wpływ na proces produkcyjny mają uwarunkowania zasobowe i przestrzenne?*

Podjęty problem jest przedsięwzięciem nowatorskim. Istnieją prace przeglądowe w ramach poszczególnych zagadnień, które zostały uwzględnione w rozprawie, jednak nie ma kompleksowego opracowania ukazującego związki i zależności pomiędzy uwarunkowaniami zasobowymi, a wynikami produkcyjnymi i dochodowymi gospodarstw mleczarskich w skali lokalnej, regionalnej i krajowej.

3. ŹRÓDŁA DANYCH EMPIRYCZNYCH, ZAKRESY I METODYKA BADAŃ

W pracy zostały wykorzystane przede wszystkim dostępne zasoby statystyczne w ramach rocznych sprawozdań opracowanych w Systemie Rachunkowości Rolnej FADN (Farm Accountancy Data Network) i zbiorczych bilansów dla rolnictwa EAA (Economic Accounts for Agriculture). Można uznać, iż są to najbardziej powszechnie wykorzystywane dane związane z gospodarstwami rolnymi w Unii Europejskiej. Tym niemniej trzeba mieć świadomość ich niepełnej reprezentatywności, ze względu na fakt, iż systemem FADN objęte są relatywnie lepsze niż przeciętnie gospodarstwa rolne. Stąd należy zauważyć, że prezentowane wyniki badań i analiz nie są i nie mogą być reprezentatywne dla wszystkich gospodarstw indywidualnych w Polsce, badanym makroregionie czy województwie. Dopełnienie literaturowe stanowią pozycje polskich i zagranicznych autorów.

Zakres rzeczowy obejmuje analizę zasobów wytwórczych, oznaczających zaangażowanie czynnika ziemi, pracy i kapitału w produkcję mleczarską gospodarstw, co przejawia się w rachunku zarówno kosztów jak i ich wyników produkcyjnych.

Podmiotem przyjętym do analizy jest przeciętne gospodarstwo (w przyjętych przekrojach przestrzennych) zajmujące się produkcją mleczną, a dokładniej rzecz biorąc zgodnie z przyjętymi w ramach systemu FADN typami gospodarstw, oznaczone w tym przypadku jako typ F, czyli gospodarstwo rolne zajmujące się chowem i hodowlą krów mlecznych.

Zakres przestrzenny – dotyczy województwa kujawsko-pomorskiego, makroregionu Wielkopolska i Śląsk oraz Polski. W rozdziałach wprowadzających niektóre porównania dodatkowo odnoszone są do krajów UE.

Zakres czasowy obejmuje lata 2004, 2005, 2006, tj. bezpośredni czas po integracji Polski z UE, a jednocześnie pierwszy okres obowiązywania Wspólnej Polityki Rolnej z odmiennymi od dotychczasowych uwarunkowań regulacji rynku mleka. W niektórych fragmentach w pracy sięgnięto do lat wcześniejszych, jak np. przy analizie sytuacji podażowej na rynku mleka.

Dla osiągnięcia zamierzonego celu pracy i udowodnienia postawionej hipotezy, przyjęto wykorzystanie wielu metod badawczych, wśród których należy wymienić: studium literatury przedmiotu, analizę opisowo-porównawczą, analizę studium przypadku, analizę rocznych sprawozdań FADN-u i zbiorczych bilansów EAA w ujęciu wieloletnim, analizę pionową i poziomą struktur gospodarczych, regresję liniową wieloraką, prezentacje graficzno-tabelaryczne danych statystycznych, rozważania prowadzone są dwutorowo: we wprowadzającej części rozprawy dotyczą Polski i krajów UE-15, następnie zaś analiza paralelna odnosi się do województwa kujawsko-pomorskiego, makroregionu Wielkopolska i Śląsk oraz Polski. Rozprawę zakończono wnioskami wypływającymi z badania współzależności pomiędzy wybranymi czynnikami a kosztami oraz kosztami i dochodowością.

4. WAŻNIEJSZE WNIOSKI

Badania empiryczne wsparte analizą teoretyczną potwierdzają wcześniej wysuniętą hipotezę. Czynniki przestrzeni i związane z nim determinanty regionalne, wyższa wydajność pracy, wiążąca się z poziomem kultury rolnej, odgrywają istotną rolę w kształtowaniu sytuacji ekonomiczno-produkcyjnej gospodarstw rolnych o specjalizacji mleczarskiej. Podstawowe przyczyny zróżnicowania ekonomiczno-produkcyjnego gospodarstw mleczarskich należy upatrywać w organizacji produkcji, położeniu tych gospodarstw, posiadanych zasobach produkcyjnych, poziomie przeciętnych kwalifikacji w poszczególnych państwach członkowskich. Stąd nawet względnie silnie rozbudowane wsparcie dla sektora mleczarskiego w ramach WPR i narodowych polityk rolnych krajów UE, w tym kwotowanie produkcji, nie było w stanie ich zniwelować. W sytuacji zmniejszenia regulacji na rynku mleka można oczekiwać dynamizacji procesów polaryzacji w obrębie sytuacji ekonomiczno-produkcyjnej gospodarstw o specjalizacji mleczarskiej. Warto podkreślić, że restrukturyzacja mleczarstwa w Polsce po 1990 roku przyczyniła się do wielu pozytywnych efektów odnoszących się do wzrostu mleczności, koncentracji produkcji, pogłębienia procesów specjalizacji, jakości skupowanego mleka, czy poprawy warunków fitosanitarnych.

Ocena sytuacji gospodarstw mleczarskich w województwie kujawsko-pomorskim na tle sytuacji ogólnopolskiej pozwoliła na stwierdzenie, iż zauważalna jest substytucja względnie gorszych warunków przyrodniczych wysoką kulturą rolną. Stąd gospodarstwa z tego regionu osiągają wyróżniające wyniki ekonomiczno-produkcyjne (m.in. produktywność ziemi, wydajność pracy, wartość dodaną do aktywów, dochody), przy nie najlepszych warunkach przyrodniczych.

Ponadto analizy skłoniły autorkę do wysunięcia konkluzji:

1. W analizowanych latach wielkość dostaw mleka zrealizowana do podmiotów skupujących utrzymywała się na zbliżonym poziomie. Jedynie w roku kwotowym 2005/06 Polska przekroczyła przyznany przez Komisję Europejską limit produkcji mleka o 3,36% i w wielu województwach rolnicy zapłacili kary za przekroczenie przyznanych im kwot mlecznych. Sytuacja ta miała istotny wpływ na ograniczenie produkcji mleka w latach następnych. Wynika z tego, że limitowanie produkcji jest czynnikiem ograniczającym wzrost produkcji dla grupy rolników o wyższej skali produkcji, co stanowi poważną barierę ich rozwoju.

2. W okresie 2004–2008 zaszły istotne zmiany w produkcji mleka w Polsce. Znaczna część producentów najmniejszych zaprzestała produkcji. W analizowanych latach ubyło w skali kraju około 34% dostawców. Ujawniły się także istotne różnice pomiędzy województwami. Najmniej ubyło producentów mleka w województwach: podlaskim, wielkopolskim, warmińsko-mazurskim i kujawsko-pomorskim. Z kolei najbardziej zmalała liczba dostawców w dolnośląskim, lubuskim, podkarpackim i małopolskim. Jednocześnie wzrosły dostawy mleka od jednego dostawcy. Średnio w Polsce wielkość dostaw wzrosła o ponad 35%.

Wysoki wzrost miał miejsce w województwach: dolnośląskim, zachodnio-pomorskim i lubuskim.

3. Województwo kujawsko-pomorskie w zakresie udziału w obrocie mlekiem należy do wyróżniających się w kraju (pierwsza siódemka) z udziałem w rynku około 7%. Po przystąpieniu do UE nasiliły się procesy koncentracji produkcji, przede wszystkim poprzez zmniejszenie się liczby dostawców ze względu na niespełnienie kryteriów jakości produkcji oraz standardów weterynaryjnych.

Produkcja mleka jest jednak nadal w znacznym zakresie rozdrobniona, w roku kwotowym 2007/08 ponad 60 % stanowili producenci dysponujący kwotą mleczną poniżej 50 tys. kg mleka. Istotnym czynnikiem hamującym rozwój sektora mleczarskiego w tym województwie jest relatywnie wąska lokalna baza przetwórcza. W efekcie znaczna część surowca zostaje przetworzona poza regionem, a wraz z tym przepływa nadwyżka ekonomiczna, co oznacza utratę potencjalnych efektów mnożnikowych.

4. Istotne dla wyjaśnienia zmienności dochodów okazały się: wielkość ekonomiczna gospodarstwa wyrażona w ESU, wydajność mleczna krów, która jest ściśle powiązana ze skalą produkcji oraz dopłaty do działalności operacyjnej gospodarstw. Na szczególne podkreślenie zasługuje ostatnia z wymienionych zmiennych. Należy również sądzić, że jej uwzględnienie w modelach regresji dla dochodu jako zmiennej objaśnianej jest przyczyną bardzo wysokiego stopnia wyjaśnienia zmienności dochodu rolniczego (na poziomie 75%). Udział salda dopłat i podatków w dochodach w badanej populacji wynosił około 25% w 2004 r., przy czym w okresie dwóch lat po akcesji Polski do UE znacząco wzrósł do poziomu 33%–38%. Oznacza to, że z jednej strony instrumenty WPR dotychczas poprawiały sytuację dochodową wpływając pozytywnie na procesy rozwojowe badanych gospodarstw mleczarskich. Potwierdzeniem tego jest wzrost dochodów w przekroju zarówno regionalnym jak i względem wielkości stada. Związane to było również z rosnącymi cenami mleka, koncentracją produkcji, czy też poprawą wydajności zaangażowanych czynników produkcji. Dostrzeżono, iż największe dysproporcje dochodowe mają miejsce w gospodarstwach najmniejszych w ujęciu przestrzennym. W województwie kujawsko-pomorskim dochody tych gospodarstw były około połowę wyższe aniżeli przeciętnie w kraju. Podobnych różnic nie odnotowano w przypadku gospodarstw większych.

5. Zmiany wielkości stada krów w gospodarstwach rolnych są zharmonizowane z ich wielkością ekonomiczną, obszarową, jak i arealem dzierżawionych gruntów. Ostatni z wymienionych czynników jest jednym z warunków wzrostu skali produkcji mleka w polskich gospodarstwach rolnych, zwłaszcza w regionach, gdzie występuje duży popyt na ziemię (jak w badanym makroregionie i województwie kujawsko-pomorskim). Powyższe zależności wynikają m.in. ze specyfiki żywienia krów. W badanych gospodarstwach mleczarskich odnotowano wzrost skali produkcji zwierzęcej, doskonalenie technologii produkcji, poprawę efektywności. Jednocześnie gospodarstwa największe, mają bardziej zdywersyfikowaną strukturę produkcji, co pozwala na czerpanie korzyści z tytułu efektów skali, przy pewnym ograniczaniu ryzyka produkcyjnego.

6. Z przeprowadzonych badań wynika, iż w gospodarstwach o specjalizacji mlecznej, w miarę wzrostu skali produkcji, wyrażonej wielkością stada, zwiększa się mleczność krów (tab. 1). Wynika to z lepszego doboru rasowego zwierząt, jak i stosowaniem korzystniejszych metod żywieniowych. Najwyższą średnią wydajność mleczną odnotowano w makroregionie Wielkopolska i Śląsk, a następnie w województwie kujawsko-pomorskim. Jednocześnie przeciętna roczna wydajność krów w badanym okresie rosła we wszystkich grupach gospodarstw, przy czym wzrost wydajności był wyższy w gospodarstwach o większej skali produkcji mleka. Podobnie sytuacja przedstawiała się w przypadku produktywności ziemi mierzonej produkcją mleka w kg na ha UR. Wzrasta ona wraz ze zwiększeniem skali produkcji, co jest związane z rosnącą obsadą i mlecznością krów.

Tabela 1. Wydajność mleczna krów (w kg/krowę rocznie) w gospodarstwach mleczarskich ze względu na wielkość stada krów w Polsce i wybranych województwach w latach 2004–2006

Wyszczególnienie	Lata	Gospodarstwa rolne według liczby krów						
		Ogółem	5–10	10–15	15–20	20–30	30–80	80 i więcej
Polska	2004	4 722	3 775	4 251	4 604	5 048	5 585	5 652
	2005	5 102	4 046	4 574	4 948	5 410	6 115	6 188
	2006	5 164	4 038	4 629	5 030	5 490	6 184	6 357
Wielkopolska i Śląsk	2004	4 893	3 641	4 209	4 760	5 191	5 835	–
	2005	5 374	3 925	4 657	5 100	5 665	6 441	–
	2006	5 449	3 891	4 732	5 226	5 653	6 539	–
Kujawsko-pomorskie	2004	4 674	3 757	4 457	4 582	4 967	5 411	–
	2005	5 172	4 057	5 036	4 962	5 533	5 986	–
	2006	5 363	4 054	5 206	5 384	5 578	6 196	–

– brak danych dla danego przekroju z uwagi na niewielką liczebność gospodarstw

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych FADN dla lat 2004–2006.

7. W gospodarstwach największych (utrzymujących powyżej 80 krów) umowny zysk (dochód rolniczy po odliczeniu umownej opłaty pracy, alternatywnych kosztów kapitału własnego) był kilkakrotnie (od 6 do 8-krotnie) wyższy w odniesieniu do gospodarstw dużych (30–80 krów) (tab. 2). Korzystniejsze są także wyniki w przypadku wskaźników rentowności produkcji, aktywów czy kapitału. Warto tu zwrócić uwagę na to, że gospodarstwa z województwa kujawsko-pomorskiego, które pomimo relatywnie mniejszych liczebności stada wypadają korzystnie na tle makroregionu i ogółu gospodarstw w Polsce w zakresie wskaźników rentowności. Ich poziom zbliża się do tych, jakie występują w gospodarstwach o wysokiej skali produkcji mleka. Może to wskazywać na przewagę gospodarstw większych, także z regionu kujawsko-pomorskiego oraz ujawnianie się efektów skali. Ponadto w badanych gospodarstwach mleczarskich, utrzymujących do 80 krów dominowały własne zasoby pracy członków rodziny, podczas gdy w większych wykorzystuje

się głównie pracę najemną. Można byłoby stąd wnioskować, że gospodarstwa z tej drugiej grupy zbliżone są do swego rodzaju przedsiębiorstw. Jednocześnie nie obserwuje się wyraźnego zróżnicowania regionalnego w wykorzystaniu własnych zasobów pracy, w przeciwieństwie do najemnych zasobów pracy, gdzie widoczne są istotne dysproporcje.

Tabela 2. Umowny zysk z gospodarstwa (w zł) w gospodarstwach mleczarskich ze względu na wielkość stada krów w Polsce i wybranych województwach w latach 2004–2006

Wyszczególnienie	Lata	Gospodarstwa rolne według liczby krów						
		Ogółem	5–10	10–15	15–20	20–30	30–80	80 i więcej
Polska	2004	–3 476	–14 865	–9 279	–2 810	5 271	28 112	224 642
	2005	–1 897	–15 584	–9 904	–1 397	8 516	37 996	272 993
	2006	3 967	–10 586	–4 388	4 332	15 184	48 061	278 140
Wielkopolska i Śląsk	2004	4 041	–7 998	–3 282	2 667	6 433	24 011	–
	2005	6 375	–10 526	–4 085	2 948	11 317	38 993	–
	2006	11 651	–5 749	–503	9 873	16 637	53 359	–
Kujawsko-pomorskie	2004	7 118	–269	3 695	6 856	10 600	21 661	–
	2005	6 787	–3 126	1 427	5 416	14 746	36 939	–
	2006	14 663	1 974	4 021	14 764	20 848	58 259	–

– brak danych dla danego przekroju z uwagi na niewielką liczebność gospodarstw.

Źródło: jak w tab. 1.

W województwie kujawsko-pomorskim to drugie jest wyższe średnio o 30–40% aniżeli przeciętnie w kraju. Świadczyć to może o wysokiej specjalizacji i koncentracji produkcji w badanym regionie. Ponadto z przeprowadzonych rachunków wynika, iż w polskich warunkach zasobowych, m.in. agrometeorologicznych, kosztach pracy, aktualnym poziomie technologii produkcji i uwarunkowaniach makroekonomicznych, skala produkcji 25–45 krów wydaje się być optymalną dla gospodarstw o charakterze rodzinnym.

8. W województwie kujawsko-pomorskim odnotowano niższe koszty produkcji mleka niż w całym makroregionie Wielkopolska i Śląsk oraz w Polsce. W analizowanej zbiorowości gospodarstw najniższe koszty były w gospodarstwach utrzymujących 30–40 krów i o wydajności jednostkowej około 5000 kg mleka od krowy. Z analizy funkcji regresji wynika także, iż wzrost kosztów jest wyraźniejszy w przypadku zwiększenia skali produkcji, aniżeli wydajności jednostkowej mleka od krowy. Ponadto intensywność produkcji, w badanym makroregionie i województwie kujawsko-pomorskim, wyrażona przez przyzmat poziomu kosztów ogółem w przeliczeniu na 1 ha UR, wzrasta wraz ze zwiększaniem się stada w gospodarstwie. Jednak nie odnotowano takich tendencji w skali ogólnopolskiej. Z badań wynika także, iż wysokość plonów kukurydzy i pszenicy wykazuje istotne różnice zarówno w ujęciu regionalnym, jak i pomiędzy analizowanymi grupami gospodarstw. Wyraźnie dostrzegalna jest przewaga w tym zakresie rolników z województwa

kujawsko-pomorskiego. Potwierdzać to może raz jeszcze hipotezę o tym, że wysoki poziom kultury rolnej w tym województwie, przy nie najlepszych warunkach przyrodniczych prowadzi do lepszych wyników produkcyjnych.

9. Poziom technicznego uzbrojenia pracy w badanych gospodarstwach wyraźnie wzrasta wraz ze zwiększaniem się stada krów (tab. 3). Wynika to z konieczności dostosowań w technologiach produkcji w tym zakupie maszyn i urządzeń, dla jednostek o większej skali produkcji. Pociąga to ze sobą także substytucję pracy czynnikiem kapitału. Jednocześnie udział środków trwałych w strukturze aktywów należy w gospodarstwach mleczarskich do wysokich. Głównym składnikiem tych aktywów są budynki i budowle (34%) oraz maszyny, urządzenia i środki transportu (25%). Wynika to z kapitałochłonności tego kierunku produkcji.

Tabela 3. Wartość maszyn i urządzeń (w zł na osobę pełnozatrudnioną) w gospodarstwach mleczarskich ze względu na wielkość stada krów w Polsce i wybranych województwach w latach 2004–2006

Wyszczególnienie	Lata	Gospodarstwa rolne według liczby krów						
		Ogółem	5–10	10–15	15–20	20–30	30–80	80 i więcej
Polska	2004	62 576	42 917	52 588	65 750	84 610	109 016	99 840
	2005	62 390	41 112	52 159	65 108	86 105	112 339	87 205
	2006	65 507	41 451	54 813	68 648	91 109	125 158	80 715
Wielkopolska i Śląsk	2004	70 473	54 725	60 343	64 585	79 800	110 723	–
	2005	68 920	51 708	60 079	63 301	79 599	114 415	–
	2006	71 822	51 316	62 709	67 978	84 389	129 689	–
Kujawsko-pomorskie	2004	68 694	62 134	55 908	66 810	72 347	105 171	–
	2005	70 795	59 676	57 048	65 679	77 537	122 500	–
	2006	72 746	58 454	59 202	66 651	85 731	127 636	–

– brak danych dla danego przekroju z uwagi na niewielką liczebność gospodarstw

Źródło: jak w tab. 1.

10. Zwiększenie stada krów prowadzi do zmniejszenia udziału zbóż w strukturze użytków rolnych. Wzrasta z kolei udział roślin pastewnych, co skutkuje zmniejszaniem się wydatków na nawożenie i ochronę roślin. Wynika to stąd, że plony zbóż uzależnione są od poziomu nawożenia i intensywnej ochrony roślin. Najwyższy poziom kosztów związanych z nawożeniem występuje w makroregionie Wielkopolska i Śląsk oraz w województwie kujawsko – pomorskim, gdzie znacznie przewyższone są średnie ogólnokrajowe. Dostrzeżono, iż koszty bezpośrednie produkcji mleka kształtują się wprost proporcjonalnie do liczby krów w gospodarstwie. Wynika to z chęci podwyższenia mleczności krów, która z kolei uzależniona jest od żywienia. Dlatego wyższej mleczności, towarzyszy intensywniejsze żywienie krów i tym samym większy udział pasz z zakupu.

11. Jedynie w 2006 roku względnie wysoka cena mleka pokrywała w pełni koszty produkcji obejmujące koszty materiałowo-pieniężne, amortyzację i umowną

opłatę pracy własnej rolnika, dotyczy to zarówno województwa kujawsko-pomorskiego jak i Polski. Znaczący wzrost cen na mleko pozwolił wówczas na pokrycie całkowitych kosztów produkcji nawet w gospodarstwach o dużej skali produkcji, gdzie we wcześniejszych latach ujemna różnica była relatywnie wysoka. Jednocześnie odnotowano, że wraz ze wzrostem liczby krów w gospodarstwie koszty rosną, niemniej jednak całkowita nadwyżka środków finansowych z gospodarstwa wzrasta.

12. Oceny dotyczące porównań polskich gospodarstw mleczarskich z gospodarstwami z UE-15 wskazują na występowanie skupień krajów o względnie podobnych charakterystykach ekonomiczno-produkcyjnych. Skupienia te wykazują pewne różnice w sensie udziału w nich danych państw, w zależności o wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych. W sumie względnie wyraźnie można dokonać podziału na gospodarstwa mleczarskie z południa i północy Europy. W tych pierwszych obsada krów na 100 ha UR (poziom intensywności organizacji), jak i intensywność produkcji (koszty bezpośrednie) są zdecydowanie wyższe niż na północy Europy. Natomiast koszty wytworzenia 100 euro produkcji są zdecydowanie wyższe na północy niż na południu. W tej sytuacji dochód jaki osiągają gospodarstwa produkujące mleko na południu Europy jest wyższy niż w gospodarstwach położonych na północy Europy. Aby utrzymać produkcję mleka na północy Europy dopłaty przewyższają wartość osiąganego dochodu z gospodarstwa. W Finlandii, Szwecji czy Danii w grupie gospodarstw o wielkości ekonomicznej 40–100 ESU udział dopłat w dochodzie kształtuje się poziomie 130–170 %. Ponadto można stwierdzić, że wysoka wydajność mleczna krów oraz obsada SD są niewystarczającymi czynnikami uzyskiwania wysokich dochodów rolniczych w krajach UE-15, czego przykładem mogą być gospodarstwa rolne z Holandii.

13. Na tle gospodarstw mleczarskich z UE-15 polskie gospodarstwa mleczarskie (o wielkości ekonomicznej powyżej 8 ESU) osiągają względnie korzystne wyniki ekonomiczno-produkcyjne (por. tab. 4). Spowodowane jest to m.in. niższymi kosztami produkcji, bardziej ekstensywnym charakterem produkcji i żywienia zwierząt. Koszty wytworzenia 100 euro produkcji w Polsce wynosiły około 65–68 euro (2006 r.) i były na tym samym poziomie co w gospodarstwach w Hiszpanii, Włoszech czy Portugalii. Zaobserwowano, że im większe ekonomicznie gospodarstwa w Polsce, tym są one bardziej konkurencyjne na tle gospodarstw UE-15, co wskazywać może na dodatnie efekty skali. Związane jest to również z polaryzacją w rozwoju gospodarstw mleczarskich w Polsce. Przeprowadzone badania uprawdopodobniają hipotezę, że w przyszłości nastąpi dalsza koncentracja produkcji w gospodarstwach mleczarskich zarówno w skali ogólnopolskiej, jak i w województwie kujawsko-pomorskim.

Przewidywane zmiany WPR UE polegające na ograniczeniu czy nawet likwidacji kwotowania produkcji mleka wydają się wspierać te tendencje, przy jednoczesnym zachowaniu wysokich standardów fitosanitarnych, czy z zakresu ochrony środowiska. O ile po wstąpieniu do UE w Polsce następował szybki wzrost cen na mleko, w związku z ich wyrównywaniem do poziomu europejskiego,

Tabela 4. Efektywność produkcji, aktywów i kapitału własnego w grupie gospodarstw mleczarskich o niskiej i średniej sile ekonomicznej w krajach UE-15* i w Polsce w latach 2004–2006

Kraj	Lata	Efektywność produkcji (a)		Efektywność aktywów (b)		Efektywność kapitału własnego (c)	
		8–16 ESU	16–40 ESU	8–16 ESU	16–40 ESU	8–16 ESU	16–40 ESU
Niemcy	2004	–	29,35	–	3,59	–	3,88
	2005	–	29,63	–	4,21	–	4,52
	2006	–	35,17	–	4,62	–	4,99
Hiszpania	2004	45,70	42,59	7,79	6,73	7,87	6,89
	2005	49,88	53,24	7,23	10,95	7,27	11,19
	2006	53,67	52,69	8,17	10,10	8,24	10,30
Francja	2004	–	26,85	–	8,82	–	11,82
	2005	–	30,44	–	9,94	–	12,79
	2006	–	27,72	–	8,74	–	11,40
Irlandia	2004	–	45,83	–	4,91	–	5,05
	2005	–	47,10	–	3,99	–	4,09
	2006	39,75	39,50	1,72	2,46	1,73	2,51
Włochy	2004	36,78	34,07	6,42	6,22	6,57	6,31
	2005	39,47	38,56	6,59	6,96	6,63	7,01
	2006	42,53	39,30	7,28	7,21	7,49	7,32
Luksemburg	2004	–	22,15	–	2,63	–	2,93
	2005	–	25,42	–	3,08	–	3,81
	2006	–	–	–	–	–	–
Holandia	2006	–	5,85	–	0,40	–	0,46
Austria	2004	47,37	47,10	5,82	6,43	6,37	7,05
	2005	48,67	51,80	6,05	7,16	6,60	7,87
	2006	48,22	53,12	5,81	7,71	6,22	8,45
Polska	2004	42,60	42,99	11,03	12,51	11,92	14,55
	2005	49,96	49,48	13,00	14,72	14,17	16,97
	2006	53,12	52,21	13,25	15,13	14,45	17,84
Portugalia	2004	33,82	30,93	12,76	16,38	13,36	17,27
	2005	42,88	36,10	16,26	18,93	16,76	19,94
	2006	41,23	37,48	20,48	19,27	21,78	20,80
Finlandia	2004	–	50,29	–	13,44	–	15,87
	2005	–	45,56	–	11,04	–	13,14
	2006	–	38,56	–	9,53	–	11,20
Szwecja	2004	–3,89	12,69	–0,84	3,62	–0,94	4,30
	2005	13,47	18,25	2,81	4,44	3,06	5,16
	2006	9,55	18,19	1,68	4,06	1,85	4,68

cd. tabeli na następnej stronie

tabela ze strony 314

Kraj	Lata	Efektywność produkcji (a)		Efektywność aktywów (b)		Efektywność kapitału własnego (c)	
		8–16 ESU	16–40 ESU	8–16 ESU	16–40 ESU	8–16 ESU	16–40 ESU
Wielka Brytania	2004	–	18,50	–	2,87	–	3,04
	2005	–	23,03	–	3,02	–	3,17
	2006	–	16,19	–	2,29	–	2,40

* Spośród krajów UE-15 w Belgii, Danii i Grecji w badanym okresie gospodarstwa mleczarskie o wielkości 8–40 ESU nie zostały sklasyfikowane do badań w ramach systemu rachunkowości FADN ze względu na ich niską liczebność i niewielkie znaczenie dla produkcji mleka w tych krajach.

(a) relacja dochodów do wartości produkcji w gospodarstwie, (b) relacja dochodów do wartości aktywów w gospodarstwie, (c) relacja dochodów do wartości kapitałów własnych gospodarstwa.

– brak badanego zjawiska.

Źródło: jak w tab. 1.

to obecnie (2010 r.) czynnik ten nie wydaje się istotny dla kreowania przewag konkurencyjnych gospodarstw mleczarskich w Polsce na tle pozostałych krajów UE. Ponadto przewidywany dalszy wzrost kosztów pracy oraz środków do produkcji i nośników energii będzie najprawdopodobniej negatywnie oddziaływać na sytuację ekonomiczną tych gospodarstw. Z drugiej strony względnie niski udział dopłat w dochodach rolników w gospodarstwach mleczarskich w Polsce wskazuje na znaczne możliwości poprawy sytuacji konkurencyjnej w przypadku wyrównywania się ich poziomu pomiędzy krajami „starej” UE-15 i „nowej” UE-27. Potencjał wzrostowy gospodarstw mleczarskich w Polsce należy także upatrywać, wzorem badanego województwa, w podnoszeniu kwalifikacji producentów rolnych, poprawie technologii produkcji i doskonaleniu ras zwierząt.

*dr Helena Czakowska
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa
w Bydgoszczy
ul. Piotrowskiego 12-14
85-098 Bydgoszcz
czakowska@kpsw.edu.pl*